

táncelmek, amelyek a más népekkel való érintkezés során keletkeztek. Külön szól az egyes korszakok táncdivatjáról a csoport körében, a táncstílusokról, és végül az egyes táncok eredetéről, arról, hogy a mai magyarországi telepek lakóinak táncikincse miből tevődött össze, a különböző idegen elemek hogyan simultak az etnikus keretbe, és miként illeszkedtek bele abba a szükségnek megfelelően. E kérdések mindegyikénél Belényesy Márta mindig az egész csoport társadalmi kultúrájának fejlődésén keresztül világítja meg a táncot, választ ad arra a kérdésre, milyen társadalmi, gazdasági és általános történeti okoknál fogva, mikor honosodtak meg a különböző eredetű táncok adaptált formái. A táncanyag rétegződése rendkívül bonyolult: a saját etnikus formák mellett és más népektől átvett nemzeti táncok mellett tanulságos a Nyugat-Európából származó polgári táncok átvételének vizsgálata.

A táncanyag eredetének e vizsgálatával igazolja Belényesy Márta, hogy a népi kultúra jelenségeinek bonyolult szövevénye csakis ilyen aprólékos elemzéssel ismerhető meg. Habár vizsgálatának tárgya a tánc volt, és a szükséges társadalmi—történeti háttér felvázolásán kívül mindig a táncélet kérdései állnak elemzési középpontjában, tanulmányában az egész népcsoport kulturális fejlődése bontakozik ki. Jól választott, amikor a kultúrváltozást éppen ezen az egész társadalmi életre kiható, általánosan jellemző eleven szokáson figyeli meg, amely éppúgy őrzi a legrégebb elemeket, mint ahogy érzékenyen reagál mindennemű külső befolyásra, s jelenlegi állapotán, mint a fa évgyűrűin, egész történeti múltja leolvasható. Végeredményben is nyilvánvaló lesz az olvasó előtt, mi az oka annak, hogy a bukovinai székely népcsoport máig konzerválja kulturális arculatának legrégebb hagyatékát: a nemzeti összetartás, a kiváltságosság jogának, nemzeti múltjának tudatát. E tudatosság ereje nemcsak a régi etnikus táncikincs megőrzésében, más népek nemzeti táncainak, tánciskolák révén átvett polgári táncoknak etnizálásában nyilvánul meg, hanem abban is, hogy a változatos és hányattatott történeti sors során behatoló idegen kultúrelemek sem tudták szétrombolni a népcsoport saját kultúráját, ellenkezőleg, csak gazdagították. A munkában a székely népcsoport etnikai jellegét a tánc — mint csepp a tengert — a szerző interpretálása által megmutatja.

Belényesy Márta könyve a Magyar Néprajzi Társaság újra megindított könyvtárának első köteteként jelent meg. Méltó a 70 éves társaság tudományos hagyományaihoz.

V. Dégh Linda

Takács Lajos : **Históriások, históriák**

A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1958. 127 l.

Néprajzi kutatásunk egyre többfelé ágazó érdeklődést mutat, egyre újabb határterületeket vesz birtokába. A felhalmozódó néprajzi ismeretek problémái szakembereinket egyre igényesebbé teszik anyaguk feldolgozásával szemben: egyre szélesebb körben terjesztik ki érdeklődésüket az érintkező tudományterületek anyagára; sőt már eleve olyan kérdésekhez nyúlnak, amelyek túl vannak a korábbi — szorosan vett — néprajzi kutatás határain.

Ilyen kutatás eredményét tárja a nyilvánosság elé Takács Lajos is a históriásokról írt szép könyvében. Itt már dicsérendő maga az a tény is, hogy valaki felfigyelt erre a témára. A históriás alakja, a história, mint a népi ponyva egyik műfaja, nem volt ismeretlen fogalom korábban sem; szinte mindnyájan találkoztunk valamiféle említésével gyűjtőútainkon s az irodalom felszínes adataiban egyaránt, de — elmentünk mellette, nem tartottuk fontosnak, mert kívül állt a népköltészet stílusának és hagyományos életformáinak körén.

Történeti oldaláról nézve a história énekeseinek kérdését szintén nehéz lett volna eljutni Takács Lajos problematikájáig. Történeti forrásaink elég gyakran utalnak az énekmondókra a középkor folyamán. A legutolsót, akinek élete még valóban abban telt el, hogy egyik várúrtól a másikhoz vándorolt, és korának harci eseményeit megénekelte, a XVI. századi Tímódit ismerjük is jól. Ő azonban már kinyomatja énekeit dallamaikkal együtt, s így voltaképpen lezárja a hagyományos énekmondás fejlődésének. Utána már csak „költők” vannak, akik azonban már nem adják elő saját maguk szerzeményeit. Ezzel az énekmondó le is tűnik történelmünk színpadáról és a kutatók szeme elől.

Hogy újra észrevegyük őket, ahhoz a folklór tudományának be kellett futnia bizonyos utat a kezdeti gyűjtések szempontjaitól, mely szerint „nem szabad a vizet saráig meríteni”, a határterületek mai kutatójáig, „aki néha a sárba is benyúl egy-egy

odaesett köért vagy a forrás kikutatásáért”, hogy szerzőnk szavaival éljünk. A falu teljes „irodalmi életének” vizsgálata az írásbeliség és szóbeliség kölcsönhatásának, érintkezésének problémái, a falusi kezdetleges írásbeli költészet jelenségei irányították szerzőnk figyelmét a vásári „históriásokra”, akikben sikerült felfedeznie középkori és XVI. századi énekmondóink késői, torz utódait.

Az énekelt história a múlt század végén még virágzó átmeneti műfaj, mely egy-egy magában a nyomtatott szöveget a régi énekelt epikával. A históriás ugyanis kinyomatja a legújabb szenzációs eseményekről írt versezetét, azt vásárokon maga énekli az összegyűlt hallgatóságnak, azután eladja nekik a nyomtatott szöveget. Az esemény és az ének hatásától függ az eladott példányszám. Szükséges tehát, hogy a históriásnak szép, erős hangja legyen, az esemény pedig, amiről énekel, érdekes, megrendítő. Közönsége azonban már nem mítikus hősök hagyományos történeteire rendül meg, hanem a mindennapi élet megtörtént vagy megtörténhető borzalmas eseményein. Históriaink tehát állandóan ilyesmi után szimatolnak, azonnal megjelennek a helyszínen, tudakolják az eset részleteit, hogy minél életűbben adhassák elő. Ugyanígy tett Tinódi is a XVI. században, aki minden várostrom, csata, párviadal után gondosan kifaggatta a szemtanúkat a részletekről, amint erre hivatkozik is. A históriás azután éjszaka megírja az eseményt, hajnalban kinyomatja valamelyik kis nyomdában, s reggel már énekli is a friss szenzációt a paraszti hallgatóságnak. Egy-egy jól eltalált újdonság vagy egy örökké hatásos történet szinte hihetetlen arányban terjedt el a nép közt: szerzőnk tud 100.000 példányban kinyomatott históriáról is (természetesen több egymás utáni „kiadásban”). S minthogy egyik-másik históriás fél országot is bejárt rendszeres útjain vásárról vásárra, megérthetjük egyes félnépi szövegeknek gyakran országos elterjedését, melyeknek változataiban néha alig találjuk a legminimálisabb eltérést is.

Bármennyire magukon viselik is ezek a históriák a modern „hírlapi szenzáció” jellegzetességeit, felépítésük sajátosságai, kezdőformuláik, végső moralizálásai szorosan hozzákapcsolják a XVI—XVII. századból ismert epikus szövegekhez és a hasonló nemzetközi műfajhoz. Sőt a históriások hányatott, társadalmon kívüli életének is számtalan vonása közös a középkor végén lezúlló énekesrend ismert életével — egészen a külön tolvajnyelv használatáig.

Takács Lajos részletes gyűjtés alapján igen színesen eleveníti meg ezt az életet: állandó küzdelmüket a jó téma megszerzéséért, a megírás, előadás, vásárolás állomásait egészen a könnyen szerzett pénz elveréséig a kocsmában. Eközben a népelet kevésbé tanulmányozott jelenségei peregnék le szemünk előtt, melyek szintén sok tanulsággal bírnak a néprajzi kutatás számára.

Ezt a mintaszerű leírást állandóan beállítja a nemzetközi anyagba, melynek irodalmát s a kérdés történeti anyagát kitűnően ismeri. Históriait és históriáit állandóan történeti adatokkal, ismert epikus szövegekkel veti egybe, ugyanakkor a népköltészet jelenségeivel is állandóan összehasonlítja. Így meg tudja határozni ennek a sajátos műfajnak helyét a társadalmi fejlődésben: ennek ugyanis egyaránt előfeltétele az írásbeliség elterjedése a parasztság körében, de nem kevésbé a szájhagyomány formáinak még továbbbővülése is, az énekes előadás megkövetelése. Nem véletlen, hogy a múlt század 70-es éveiben élte virágkorát e műfaj, s a gyűjtés idején már csak négy előadóját találhatta meg az ország egész területén, akik — vakok intézetében, szegényházban vagy a cigánysor putrijában, cigány feleségtől úpolva — már csak emlékeiket szedegették elő a kutatóknak. De az emlékekből kialakult egy sajátos fejlődést befutott műfaj életének utolsó állomása. Az egykori néphagyományból differenciálódott hősepika felível a magas kultúrába, királyi, főúri udvarokba, elszakad a hagyománytól, s írásos költészeté fejlődik, vagy sajátosan összeolvastva a kétféle költészet sajátosságait, újra le-szorul a nép közé, s újra kölcsönhatásba kerül az ott továbbélő írástalan költészettel.

Ezek a kölcsönhatások, ez a fejlődésmenet izgalmas problémája a mai folklórtudománynak. Takács Lajos újszerű kutatása ezeknek a problémáknak világosabb szemléletéhez segíti hozzá a magyar és külföldi kutatót. Könyve az újszerű folklór-kutatás jelentős állomása.

Külön értéke munkájának a megírás módja. A gondos fogalmazás, színes, eleven előadás az író udvariassága olvasójával szemben, élvezetté teszi az eredmények tudomásulvételét, ami másutt legtöbbször csak kötelesség.

Vargyas Lajos